

ANKARA'NIN YENİ BAŞKENT OLARAK SEÇİLMESİ FİKRİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Yunus Gökalg DURMUŞOĞLU*

Öz

Balkan savaşlarının kaybedilmesinden sonra başkent İstanbul'dan güvenlik sebebiyle başka bir şehre taşınması fikri ciddi olarak gündeme geldi. Bununla birlikte Konya, Kayseri ve Bursa şehirleri yeni başkent için düşünülen öncelikli alternatifler arasında olmalarına rağmen bazı farklı görüşler de vardı. Özellikle Türk milletine yeni bir kimlik kazandırma düşüncesinde olan aydınlar farklı bir merkezi tarif etmekteydi. Bu başkent belki de modern Türkiye'yi yansıtacak. Ancak ismi telaffuz edilmese de Eskişehir, Konya ve Kayseri'den başka tüm yolların ve iletişim ağlarının birleştiği yeni bir merkez olarak tarif ediliyordu. Burada anladığımız yeni yapılacak reformlara karşı kamuoyu baskısı oluşturmayacak ve kolay kontrol edilebilecek, tarihi geçmişi olan küçük bir şehir tahayyül ediliyordu. Ankara nitelik olarak ticaret yollarının değişmesi sebebiyle eski şaşalı günlerinden uzakta kalmış unutulmuş bir şehirdi. Modern dünyadan kopuk ve Anadolu'ya sıkışmış durumdaydı. Yeni üretim araçlarından mahrum olmakla bu çizgisini değiştirecek sosyal sermayeye de sahip değildi. Aslına bakılırsa hem Türk Devleti'nin hem de Türk milletinin içinde olduğu sıkışıklığı o dönemin Ankara'sında da görebilmekteyiz. Bu bakımdan yeni kurulacak devlet idaresi için Ankara iyi bir seçenek olarak durmaktaydı. Sonuç olarak Ankara'nın başkent olması Milli Mücadele'ye merkezlik yapmasından kaynaklanmış gibi görünse dahi bu konu hakkındaki tartışmalar ve öneriler belli bir geçmişe sahiptir. Kanaatimizce Ankara'nın başkent olarak seçilmesi rastlantı eseri veya Milli Mücadele döneminin olağanüstü şartları içinde yapılan bir tercihten daha ötedir.

Anahtar kelimeler: Ankara, Başkent, Kurtuluş Savaşı, İstanbul.

The Emergence Of The Idea Of Choosing Ankara As The New Capital Abstract

After the loss of the Balkan Wars, the idea of moving the capital from Istanbul to another city for security reasons has been seriously raised. However, although the cities of Konya, Kayseri and Bursa were among the primary

* İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Öğrencisi,
yunusgokalpdurmusoglu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1795-2385.

alternatives considered for the new capital, there were also some different views. Intellectuals, especially those who thought of giving the Turkish nation a new identity, described a different center. This capital would perhaps reflect modern Turkey. However, although its name was not pronounced, it was described as a new center where all roads and communication networks combined from Eskişehir, Konya and Kayseri. What we understood here was a small city with a historical background that could not be controlled and could not create public pressure against the new reforms. Ankara was a forgotten city that remained away from the old glamorous days due to the changing trade routes. He was disconnected from the modern world and stuck in Anatolia. Nor did he have the social capital to change this line by being deprived of new means of production. As a matter of fact, we can see both the Turkish state and the Turkish nation's difficulties in Ankara at that time. In this respect, Ankara stood as a good option for the new state administration. As a result, even though Ankara's being the capital may seem to be the center of the national struggle, the discussions and suggestions on this issue have a certain history. In our opinion, the election of Ankara as the capital is more than a coincidence or a choice made in the extraordinary conditions of the National Struggle period.

Keywords: Ankara, Capital, Independence War, Istanbul.

Giriş

Türkler tarih boyunca çok sayıda devlet kurmakla birlikte bu devletlere merkez olarak yeni bir şehir inşa etme yoluna gitmemişlerdir. Ekseriyetle ege-menlikleri altına aldıkları kadim şehirleri imar etmişler ve kendilerine merkez olarak seçmişlerdir. Türk tarihinde Rusların St. Petersburg'u gibi bir başkentte rastlamak çok zordur. Merkez seçilen şehirlerin ekseriyeti ele geçirilen ülkelerin daha önce devlet idaresinin yürütüldüğü yerleri veya ticaret yollarının üzerinde yer alan kadim kentleri olmuştur. Türkler bu şehirleri yeniden imar ederek sadece devletin idare edildiği bir başkent değil aynı zamanda sanatın, ilmin, askeriyenin ve ticaretin de merkezi haline getirmiştir. Bu başkentler dönemleri itibarıyla devletlerinin ve çağlarının genel karakterini yansıtan şehirler olmuşlardır. Bilimsel ve sanatsal faaliyetler bu merkezlerde icra edilip ülke sathına yayılmıştır. Yine ticaret yollarının bu şehirlerde kesişmesiyle ülkenin zenginliğinin toplandığı bir merkez olmuşlardır.

Başkent olarak seçilen her şehir o devletin vizyonu ile ilgili olarak bize önemli ipuçları vermektedir. Devletin hangi yönde bir gelişme sağlamak istediğinin en önemli göstergesidir. Kimi zaman bu şehirler ülkenin nerdeyse en uç noktasında olup fetih edilecek veya devletin topraklarının genişlemesi hedeflenen doğrultuda seçilmiştir. Kimi zamansa geçmiş devirlerin hatırasını taşıyan ve halkın hafızasında uhrevi bir yeri olan şehirler tercih edilerek mevcut devlete hem meşruiyet hem de kimlik kazandırmada bir vasıta olmuşlardır.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentinin ise bu özelliklerden yoksun olduğunu söyleyebiliriz. İstanbul gibi binlerce yıllık geçmişi olan ve birçok büyük medeniyete merkezlik yapmış itibarlı bir şehrin terk edilmesi birçok kesim tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Milli Mücadele'ye merkezlik yapması Ankara'nın başkent olması tartışmalarında bir nebze olsun bu değişikliği talep edenlerin elini güçlendirmesine rağmen, yine de geniş bir kesim

buna karşı tavrı koymuştur.¹ Bu karşı tavrın temelinde Ankara'nın başkent olarak seçilmesi düşüncesinin daha öncekilerden farklı olarak çağının getirdiği bir zaruretten kaynaklanması yatmaktadır. Ankara dönemi itibarıyla basit bir Anadolu kasabası görünümündedir. Bilim, teknik, devlet idaresi ve sanat gibi birçok sahada ileri konumda olan batılı devletler seviyesine yükselmeyi kendine hedef edinmiş Türk devleti ve bu devletin her kesiminden vatandaşları gibi eskiyle yeni, batıyla doğu arasında sıkışmış bir şehirdir. Bu sıkışmışlık için, geri kalmışlığın farkında olmakla beraber çözüm üretme konusunda yaşanan yetersizliğin veya başvurulan geleneksel yöntemlerin de bir sonucudur diyebiliriz.

Tarihi bir perspektiften baktığımızda ise, Ankara çok eski bir geçmişe sahip olmasına rağmen Roma'nın taşra merkezi ve Galatların küçük bir kolunun başkenti olması dışında herhangi bir devletin idari merkezi konumunda olmamıştır. Ankara 5000 bin yıllık bir geçmişe sahipken, Hititliler ve Frigler burayı bir geçiş güzergahı olarak kullanmıştır. Anadolu'nun doğusu ile batısı arasında önemli bir durak olmuştur. Yine Büyük İskender ordularıyla birlikte Pers kralını Ankara önlerinde beklemiştir. Kent ilk defa Galatların bir kolu tarafından merkez olarak kullanılmıştır.² Bununla birlikte en parlak dönemini Roma hakimiyeti altında yaşamıştır. Ankara askeri ve ticari açıdan sahip olduğu stratejik öneminden dolayı Roma İmparatorluğu içinde taşra örgütünün başkenti seçilmiştir. Bu dönemde Ankara 100 bin kişilik nüfusu ile görkemli bir Roma şehridir.³ Doğu Roma döneminde İstanbul'un başkent olmasıyla önemi azalsa da doğu ile batı arasında köprü olma konumunu kaybetmemiştir. Ancak bu stratejik önem istilaları ve ardı arkası gelmeyen saldırıları da beraberinde getirmiştir.

Osmanlı idaresi altında da önemli bir ticaret merkezi olan Ankara, 18. yüzyıldan itibaren batılı tüccarların ikamet ettikleri bir şehirdir. Ankara, Osmanlı döneminde hem Hacı Bayram Veli'den dolayı Bayramiler için önemliyken hem de Ahilik teşkilatının şehirde güçlü olmasından dolayı günümüz siyaset terimiyle ifade edersek inanç yönünden liberal bir yapıdaydı. Ahilik'te temel prensip mezhep, din ve ırk farkı gözetmeksizin bütün insanların birbirini sevmesi ve saygı göstermesi olmakla birlikte haysiyet kırıcı davranışlardan da sakınmak aynı derecede önemliydi. Ankara'da Ahiliğin yerleşmesinde Şeyh Mahmud Nasrüddin Ahi Evran'ın önemli bir rolü vardı. Ahi Evran camiinde kılınan Cuma namazlarında verilen vaazlarda ve okunan hutbelerde akılcı, ahlak sahibi olunması, ilme değer verilmesi ve mutlak suretle çalışılıp para kazanılması öğütlenirdi.⁴ Belki bu etkenlerin bir sonucu olarak şehirde Yahudiler, Rumlar ve Ermeni cemaatleri ile bunların farklı mezheplerine mensup halk Müslümanlarla birlikte sorunsuz bir şekilde yaşamaktaydı. I. Dünya Sa-

¹ Nurettin Güz - Neslihan Kılıç, "Başkent Tartışmalarında Velid Ebüzziya'nın Görüşleri", *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, Yıl: 5, Sayı: 27, Eylül 2018, s. 395.

² Ferit Baz, "Galatia Eyaletinin Roma Devlet Teşkilatı İçerisindeki Yönetimine İlişkin Gözlemler", *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler (Ankara 25-26 Ekim 2011)*, Ankara 2012, s. 586.

³ Kemal Bağlum, *Beşbin Yılda Nereden Nereye Ankara*, Ankara 1992, s. 7.

⁴ Bağlum, a.g.e., s. 40.

vaşı'nın bitimi ve Ankara'nın Kurtuluş Savaşı'na merkezlik etmesine kadarda bu durum aynı şekilde devam etti.

Ankara'nın sosyal yapısıyla ilgili Rafet Fincancıoğlu'nun bir anısı oldukça ilginçtir. Ankara'nın önde gelen eşrafının bulunduğu bir düğün evinde bir odada ulemadan kimseler bulunmaktayken diğer odada gençler saz çalıp içki içmekteymişler. Bunun üzerine Beynamlı Müderris Hoca Mustafa Efendi kapının kapatılmamasına itiraz etmiş ancak o dönem Ankara müftüsü daha sonra ise Cumhuriyet idaresinin ilk Diyanet İşleri Başkanı olan Börekçizade Rıfat Hoca; *"kulaklarımız güzel ses dinliyor"* diyerek buna karşı çıkmıştır. Beynamlı Hoca'nın *"içki kokusu da geliyor"* gerekçesine karşı da Rıfat Hoca *"en nihayetinde biz içmiyoruz"* diyerek kapıyı kapattırmamıştır. Beynamlı Hoca ise *"senden hiç beklemezdim"* Rıfat Hoca diyerek meclisi terk etmiştir.⁵ Görüleceği üzere farklı düşüncelerdeki insanlar arasında bile çok keskin çizgiler bulunmamaktadır ve bu bir çatışmaya dönüşmemektedir.

Asıl konumuzla ilgili olarak, Ankara'nın başkent olacağına dair yapılan iki kehanet oldukça ilginçtir. Birincisi herkes tarafından bilinen Müştak Dede'nin *"Divan-ı Müştaki Bitlisi"* adlı kitabında yaptığı ebceci hesabı sonucu Ankara'nın 1923 yılında başkent olacağını yazdığı gazelidir. Müştak Dede eserini Ankara'ya gelerek Hacı Bayram Veli'nin türbesine vermiştir. Ankara'nın başkent olmasından yaklaşık 200 yıl önce böyle bir kehanette bulunulması bugün dahi konuyla ilgili çalışma yapanları şaşkınlığa düşürmektedir. Bir diğer kehanet ise Sadık Efendi tarafından 1910 yılında bulunulmuştur. Sadık Efendi Selanik'ten İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'nda görevli bir alay müftüsüdür. Cemaatin çoğunluğunu zabıtların oluşturduğu bir Cuma namazı öncesi vaazı sırasında herkesten kağıt kalem çıkartarak söylediklerini yazmalarını istemiş ve şu beyitleri söylemiştir:

*"Sivas'tan çıkacak Kemal
Ankara'ya gelip edecek ikamet
Sakarya kenarı olacak mahşeri kıyamet
İstanbul bulacak ehli saadat
Kırkiki de kurulacak Cumhuriyet"*⁶

Alay müftüsü Sadık Efendi'nin kehaneti Cumhuriyet'in hicri 1339 senesinde ilan edilmesi sebebiyle 3 yıllık bir sapmayla da olsa gerçekleşmişti. Ancak Sadık Efendi bu konuşmasından dolayı tutuklanmıştı ve kendisine Cumhuriyet kelimesini kimden duyduğu sorulmuştu. Sadık Efendi ise bunları rüyasında gördüğünü söylemişti.⁷ Bu gibi hadiseler zamanla menkıbe haline gelmekle birlikte halk arasında da itibar görebilmektedir. Vuku bulan olayın ilahi bir kudret tarafından tertip edildiği veya istendiği düşüncesi çoğu zaman yapılan eylemin halk nazarında meşruluğunu güçlendirmektedir.

⁵ Bağlum, a.g.e., s. 70.

⁶ Bağlum, a.g.e., s. 117.

⁷ Bağlum, a.g.e., s. 118.

Ankara'ya tren 1892 yılında ulaşmıştır. Bununla birlikte hat Eskişehir üzerinden Konya ve oradan da Adana'ya uzandığından, Kurtuluş Savaşı'nın taktik ve stratejisi açısından önem arz etmiştir.⁸ Tren hattının Ankara'ya ulaşması şehrin stratejik önemini ve ulaşılabilirliğini arttırmıştır. Mustafa Kemal ve Heyeti Temsiliye Ankara'ya geldiğinde şehir Fransız ve İngilizler tarafından işgal altındaydı. Bu bize Ankara'nın stratejik konumu hakkında bir fikir vermektedir. Anadolu ile birlikte Yakındoğu'da egemenlik kurma hedefinde olan idareler tarih boyunca Ankara'ya önem vermişlerdir. Şehir doğu-batı ve kuzey-güney arasında stratejik öneme sahip bir noktadadır. Bu sebepten çok defa saldırıya maruz kalmış ve şehir çevresinde çok büyük savaşlar olmuştur. Büyük İskender'in Pers kralı Darius'la, Yıldırım'ın Timur'la olan ve en son Türk-Yunan Savaşı Ankara çevresinde cereyan eden varlık yokluk savaşlarıdır. Ankara'nın Anadolu için olan bu stratejik önemi daha Roma döneminde önemli bir merkez haline gelmesine ve nüfusunun 100 bini aşmasına neden olmuştur.⁹ Ankara bu sebeplerden ötürü I. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte Anadolu'nun hakimiyeti için İngiliz ve Fransızlar tarafından hızlı bir şekilde işgal edilmiştir. Yine aynı hakimiyet kaygısıyla son tahlilde ise yeni kurulan Türk Cumhuriyeti'nin başkentliğini yapmaktadır. Görünen o ki bu bir stratejik zorunluluktur.

Yeni Başkent Tartışmalarında Ankara

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren birçok defa başkentini taşımıştır. Sırasıyla Bursa, Edirne ve İstanbul imparatorluğa başkentlik yapmıştır. Özellikle İstanbul'un Roma'nın mirası olması ve Hz. Muhammed tarafından Müslümanlara müjdelenmiş olması hem siyasi hem de manevi açıdan şehrin önemini arttırmaktaydı. Tüm bunlara rağmen zamanın döngüsü beraberinde değişimi de gerekli kılmaktaydı. Eski dünyada önem arz eden birçok husus artık değerini kaybederken bunun yerini daha pratik ve fayda sağlayacak şeyler alıyordu. İnsani ilişkilerden gündelik siyasete kadar hayatın her alanında bu etki kendini hissettiriyordu. Reel politik, devlet idaresinde öncelik haline gelmişti. Bu durum başkentin İstanbul'dan başka bir şehre taşınmasında da kendini gösterdi.

Başkentin İstanbul'dan başka bir şehre taşınması düşüncesi ilk defa II. Osman devrinde tartışılmıştır. II. Osman kötü giden devlet idaresini düzeltmek için orduda olduğu gibi devlet idaresinde de birtakım reformlar yapmayı hedeflemiştir. Başkentin taşınması fikri de bu radikal düşüncelerden biriydi. Ancak tahttan indirilmesi nedeniyle bu düşünce tatbik edilemedi. Daha sonraki dönemde ise Osmanlı Devleti'nin başkentini taşınması gerektiği Yunanlılar ve İngilizlerin başını çektiği batılı devletler tarafından dillendirilmeye başlandı. Buradaki amaç tabii ki Osmanlı Devleti'nin menfaatini için değildi. İstanbul gibi kadim bir şehrin insanlığın ortak malı olduğu propagandasını

⁸ Nusret Baycan, "Ankara'nın Başkent Oluşu", *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: 19, Ankara, Kasım 1990, s. 120.

⁹ Tuğrul Akçura, *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara 1971, s. 16.

yapmaktaydılar. Başkentın taşınmasıyla belki de İstanbul'u işgal etme emellerine ulaşmayı hedeflemişlerdi. Lakin Türk kamuoyu bu talepleri ciddiye almadı. Yer değışikliği ile ilgili Türk kamuoyunu meşgul eden hatta taraftar bulmasından dolayı tepkilere de maruz kalan Von Der Goltz Paşa'nın ileri attığı görüşleridir. Osmanlı Devleti'nin coğrafi haritası değışince ve İstanbul'da hem deniz hem de karadan tehdit edilebilir duruma geldiği için, başkentın İstanbul dışında bir yere taşınması düşüncesi tartışılmaya başlandı. İlk olarak Helmuth Von Molke, 1850'li yıllarda stratejik nedenlerden ötürü payitahtın başka bir şehre taşınmasını tavsiye etmiştir.¹⁰ Osmanlı ordusunda 16 yıl gibi bir zaman görev yapan Von Der Goltz Paşa da 1897 yılında bu konu ile ilgili şunları söylemiştir: “Osmanlı İmparatorluğu'nu köklü reformlarla kurtarmak isteyecek bir büyük hükümdarın, başkenti Türkçe ile Arapçanın sınırı üzerinde bir yere, mesela Konya'ya veya Kayseri'ye hatta belki de daha güneye bir yere nakletmesi gerekecektir.”¹¹ Goltz Paşa muhtemelen çok yakından tanıdığı Osmanlı Devleti ve ordusunun batının askeri ve bilimsel gelişmesi karşısında çok fazla dayanamayacağı ve Avrupa'daki topraklarını kaybedeceğini düşünmüştü. Başkentın Anadolu'ya, gelecekte Osmanlı Devleti'ni oluşturacak Türk ve Arap nüfusunun sınırına taşınmasını istemişti. Rusların 1877-78 harbinde Yeşilköy'e kadar gelmesi yine Balkan Harpleri sırasında düşman kuvvetlerin Çatalca'ya kadar gelerek başkenti tehdit etmesi Goltz Paşa'nın bu savını güvenlik açısından haklı çıkarmaktadır. Bununla birlikte Goltz Paşa daha güney derken yeni başkentın Halep veya Şam olması gerektiğini ileri sürmüştür.¹² Goltz Paşa imparatorluğun Avrupa'daki topraklarını kaybetse dahi köklü reformların hayata geçirilmesiyle Müslüman coğrafyada egemenliğini sürdürebileceğine inanmıştır. Goltz Paşa'nın görüşlerinin yer aldığı ve Türkçeye “Millet-i Müsellaha” adıyla çevrilen eserinin Mustafa Kemal Paşa tarafından da okunduğu bilinmektedir.¹³

Görüleceği üzere başkentın taşınması tezi stratejik bir zorunluluğun yanında, bir varlık yokluk meselesi olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte dönem itibarıyla devletin arayışta olduğu vatandaşlık kimliğinin de bu tartışmalara etki ettiğini görmekteyiz. Öyle ki Osmanlılık fikri artık geri planda kalmış, bunun yerine İslamcılık ve Türkçülük fikri daha ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra geçen süreçte bu görüşler daha da ağırlık kazanmıştır. Balkan harplerinden sonra ise Kılıçzade Hakkı, Yusuf Akçura, Ziya Gökalp ve Ahmet Ferit Tek gibi isimlerin devletin kurtuluş için ortaya koydukları çözüm önerileri kabul görür hale gelmiştir. Bu tarihlerde Türk Ocağı'nın kurucusu olan Ahmet Ferit Tek ile birlikte Yusuf

¹⁰ Edip Semih Yalçın, “Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi”, *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: X, Sayı: 29, Ankara, Temmuz 1994, s. 336.

¹¹ Cihan Kalem, *Başkentın İstanbul'dan Ankara'ya Taşınması Süreci: İç ve Dış Tepkiler, 1919-1930*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 10.

¹² Güven Dinçer, “Ankara'nın Başkent Oluşunun Anlamı”, *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı: 37, Ankara, Mart 1997, s. 231.

¹³ Baycan, “a.g.m.”, s. 121.

Akçura, Türkiye'nin ilk Türkçü programa sahip siyasi partisi olan *Milli Meşrutiyet Fırkası*'nı kurmuştur. Parti programında geçen "*Türkler, yüzyıllardır devletin hudutlarında çarpıştı, kendi illerini ihmal etmek zorunda kaldılar; Türk illerinin kalbi Anadolu bakımsızdır. Türklerin de milli kaderlerini düşünmesi saati çalmıştır.*"¹⁴ ifadesi genel politikalarının ne yönde tahayyül edildiğinin anlaşılması açısından bize ip ucu vermektedir. Konumuzla ilgili olarak Ahmet Ferit Tek de bu minvalde yeni başkent tartışmalarına dahil olarak partisinin yayın kuruluşu görüntüsünde olan *İfham Gazetesi*'nde "*Konstantiniye'den Osmaniye'ye*" başlıklı yazısında bu hususa şu şekilde değinmiştir:

*"Payitahtın İstanbul gibi bir şehirden uzaklaştırılması güç bir meseledir. Hisse, ananeye aykırı bir teşebbüs, fakat ne yapalım? Eğer bu nakil millet ve memleket selameti için lüzumlu ise. Payitahtın vatanın merkezine milletin kalbine kurulması, yerleşmesi lazımdır. Payitaht bir devletin başı demektir. Düşmana baş uzatılmaz, baş saklanır, kollarla ayak onu müdafaa eder. Hudut bu kadar yaklaştıktan sonra İstanbul'da rahat oturmanın imkânı yoktur; idare merkezi bu gibi tehlikelerden masum olmak icap eder. Şimdiye kadar İstanbul'da tehlike yalnız Boğazlar cihetinden idi. Şimdi buna bir de karadan bir tehdit ilave olundu. Üç taraftan tehlikeye maruz bir noktada payitaht kurulamaz..."*¹⁵

Yine aynı gazetenin Umum Müdürü olan Mustafa Suphi'de yeni başkent neresi olması gerektiği konusunda 1914 yılında *Nevsal-i Milli*'de yayınlanan yazısında şunları ifade etmiştir:

*"İstanbul bütün Türk, Osmanlı ve İslam kalplerinin birleştiği bir yüce kuttuptur. Ama, bugünkü durumuyla ne strateji, ne coğrafya, ne de Türklüğün merkezi olabilir. Madem ki, bu Türk birliğinin kuruluş başlangıcındayız, o dağlar, o vadiler, o nehirler ve bunların arasından, altından ve üstünden geçen yollar ve demiryollarıyla ilgili bir birlik merkezine, Küçük Asya için ihtiyaç, hem gecikmeye gelmez. Ama burası, ne Kayseri'dir, ne Konya'dır. Yepyeni bir belde. Anadolu için: Bilim, bayındırlık, uygarlık, kuvvet ve cesaret yayıp dağıtacak ışıklı bir merkezdir. Ya, İstanbul? Tekrar edelim, bütün kalplerin büyük, görkemli başkentidir, padişahlarımızın da vekarlı ve debdebeli kaşanesi, belki bir sayfıyedir. Kısacası, Türklerin ruhları, Küçük Asya'nın toprak durumu ve birliği böyle bir yeni başkente ihtiyaç gösteriyor. Ama, İstanbul sayfiye olmazsa bu yeni başkent bir kışlık olsun."*¹⁶

Buradan da görüleceği üzere başlangıçta güvenlik daha sonra ise devletin içinde bulunduğu kısıkaçtan çıkması için yapılması gereken reformlar göz önünde tutularak başkent in Türk nüfusun ağırlıkta olduğu bir bölgeye taşınması özellikle milliyetçi çevreler tarafından ciddi şekilde savunulmuştur. Bu kişiler Milli Mücadele yıllarında I. Meclis'te daha sonra ise, Cumhuriyet

¹⁴ Yenel Ünal, *Ahmet Ferit Tek*, Bilge Oğuz Yayınevi, İstanbul 2009, s. 28.

¹⁵ Kalem, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁶ Turhan Feyizoğlu, *Türk Ocağı'ndan Türkiye Komünist Partisi'ne Mustafa Suphi*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 200.

döneminde etkin görevlerde yer almışlardır. Bu aydınlar muasır medeniyetler seviyesine, kendi öz varlığından beslenerek yeni bir medeniyet inşa etmek suretiyle ulaşmaya çalışan bir devlet mekanizması yaratmayı kendilerine hedef edinmişlerdir. 19. yüzyıldan itibaren önce Osmanlı Devleti daha sonrasında ise Cumhuriyet idaresi tarafından yürütölmeye çalışılan modernleşme hareketi bir kültürel kimlik inşası hüviyetine bürünmüştür. Bu ulus kimlik yaratmaya evrilen süreçte hem devlet yapısı hem de toplumsal yapı, devlet mekanizması tarafından uygulanan politikalar neticesinde çok büyük bir değişime uğramıştır. Yeni başkent projesi de bu politikalar içinde değerlendirilmelidir.¹⁷ Kökü Osmanlı idaresi dönemine uzanmakla birlikte resmi olarak 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle başlayan ulus-devlet inşa süreci, bir modernleşme projesi olarak kentsel gelişimin gerçekleştirilmesine dayanmaktadır.¹⁸ Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ülkenin mekânsal stratejisini oluşturan temel unsurlar arasında Ankara'nın başkent seçilmesinin yanında ülke çapında demiryolları ağlarının inşa edilmesi ve Anadolu kentlerinde fabrikaların kurulması şeklinde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Avrupa ülkelerinin dışa bağımlı liman kentleri aracılığıyla kurduğu emperyalist denetimin kırılması, Ankara Hükümeti'nin kendisini Osmanlı imajından kurtarması ve imparatorluktan ulus devlete geçişin sembolleştirilmesi gibi İstanbul'un kozmopolit kültürel değerlerinin yadsınması ve Ankara çevresinde yaratılacak yeni kültürel öğelere dayanan yeni ulusal burjuvazi ile modern yaşam kalıplarının ortaya çıkarılması yeni başkentten arzulanan şeylerdir.¹⁹ Tüm bunlar Ankara'nın başkent olarak ilan edilmesinden sonra gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Yeni başkent Konya, Eskişehir, Sivas veya Kayseri'de olabilirdi. Ankara'nın bazı çevrelerce yeni başkent olarak tarif edilmesine rağmen bu hususla alakalı bir kamuoyu oluşmuş değildi. Ankara'nın başkent olması için Milli Mücadele dönemindeki konumuna da değinmekte fayda görüyoruz.

Özellikle Balkan savaşlarının kaybedilmesinden sonra başkent in güvenlik sebebiyle başka bir şehre taşınması fikri ciddi olarak gündeme gelmişti. Bununla birlikte Konya, Kayseri ve Bursa şehirleri yeni başkent olması hususunda ön plana çıkmasına rağmen bazı farklı görüşler de vardı.²⁰ Türk Milleti'ne yeni bir kimlik kazandırma düşüncesinde olan aydınlar farklı bir merkezi tarif etmekteydi. Bu başkent belki de modern Türkiye'yi yansıtacaktı. Ancak ismi telaffuz edilmese de Eskişehir, Konya ve Kayseri'den başka tüm yolların ve iletişim ağlarının birleştiği yeni bir merkez olarak tarif ediliyordu.²¹ Burada anladığımız yeni yapılacak reformlara karşı kamuoyu baskısı oluşturamaya-

¹⁷ Gönül Tankut, *Bir Başkent in İmanı Ankara: (1929-1939)*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1993, s. 45.

¹⁸ İlhan Tekeli, *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Kitapevi, Ankara, Nisan 2001, s. 24.

¹⁹ İlhan Tekeli, "Ankara'nın Başkentlik Kararının Ülkesel Mekan Organizasyonu ve Toplumsal Yapıya Etkileri Bakımından Genel Bir Değerlendirilmesi", *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri*, Derleyen: Erdal Yavuz - Ümit Nevzat Üğürel, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı, Ankara 1984, s. 324-325.

²⁰ Akçura, *a.g.e.*, s. 22.

²¹ Feyizoğlu, *a.g.e.*, s. 200.

cak ve kolay kontrol edilebilecek, tarihi geçmişi olan küçük bir şehir tahayyül ediliyordu. Ankara şehri nitelik olarak ticaret yollarının değişmesi sebebiyle eski şaşalı günlerinden uzakta kalmış unutulmuş bir şehirdi. Modern dünyadan kopuk ve Anadolu'ya sıkışmış durumdaydı. Yeni üretim araçlarından mahrum olmakla bu çizgisini değiştirecek sosyal sermayeye de sahip değildi. Aslına bakılırsa hem Türk Devleti'nin hem de Türk Milleti'nin içinde olduğu sıkışıklığı o dönemin Ankara'sında da görebilmekteyiz. Bu bakımdan yeni kurulacak devlet idaresi için Ankara iyi bir seçenek olarak durmaktaydı. Sonuç olarak Ankara'nın başkent olması Milli Mücadele'ye merkezlik yapmasından kaynaklanmış gibi görünse dahi bu konu hakkındaki tartışmalar ve öneriler belli bir geçmişe sahiptir. Bu bakımdan kanaatimizce Ankara'nın başkent olması rastlantı eseri veya Milli Mücadele döneminin olağanüstü şartları içinde yapılan bir tercihten daha ötedir.

Milli Mücadele Döneminde Ankara

Ankara Milli Mücadele'ye merkez olmadan önce Ali Fuat Paşa emrindeki 20. Kolordu'yu şehre taşımıştır. Hatta bu intikal biraz da meşakatli olmuştur. Konya'dan trene binecekleri esnada demiryollarının kontrolü İngilizlere geçtiği için kendilerinden para talep edilmiş ancak yeterli paraları olmadığı için Ankara'ya yürüyerek intikal etmişlerdir. Ankara'ya ulaştıklarında ise şehri İngiliz ve Fransızlar tarafından işgal edilmiş halde bulmuşlardır. Bu hassas duruma karşı şehrin önde gelenleriyle irtibata geçilmiştir. Ankara müftüsü Rıfat Efendi'nin öncülüğünde şehirde gizli bir teşkilat kurulmuş ve halk arasında propaganda faaliyetleri yapılmıştır. Ermeni tehcirinden dolayı şehrin önde gelenleri suçlu tutulmakla birlikte mal varlıkları tehdit altındaydı. Şehrin valisi, Milli Mücadele karşıtı yazılarıyla bilinen Refi Cevat Ulunay'ın babası Muhittin Paşa ise, İstanbul'dan aldığı direktifler doğrultusunda işgal kuvvetleriyle birlikte hareket etmekteydi. Buna rağmen halk İstanbul'daki idareye ve işgal kuvvetlerine karşı direnmiştir. Muhittin Paşa tevkif edilmiş ve İstanbul'dan yerine gönderilen vali ise şehre sokulmamıştır. Diğer yandan ise Ankara Belediye Meclisi, Mustafa Kemal ve Temsil Heyeti'nin şehre davet edilmesine ve merasimle karşılanmasına oy birliği ile karar vermiştir.²² Ankara'da merkezi idarenin dışında bağımsız bir yönetim vücuda getirilmiştir. İstanbul Hükümeti, Börekçizade Müftü Rıfat Hoca'nın tutuklanması kararını almıştı lakin bunu uygulayabilecek bir kuvveti yoktu. Ankara'daki 20. Kolordu ile birlikte Silahlı Seymen Kuvvetleri ve Ankara halkı buradaki bağımsız idarenin temel dayanağıydı.

Ankara'daki Heyeti Merkeziye, Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına kadar geçen sürede çok önemli işler yapmıştır. Ankara Sancağı'nın yetkisine giren Kırşehir, Çorum ve Yozgat sancaklarının kontrolünü sağlamış, Heyeti Temsiliye'nin masrafları için para toplamış, yeni açılacak meclis binasının inşaatını tamamlamış, asayiş problemini gidermek için jandarma sayısını arttırmış, Ankara'ya gelecek mebusların ihtiyaçlarını karşılamak için fon oluşturmuştur.²³

²² Bağlum, *a.g.e.*, s. 90.

²³ Bağlum, *a.g.e.*, s. 92.

Heyeti Merkeziye'nin Seymen Alayı tertip edilerek Mustafa Kemal ve ricailini karşılama kararı alması da üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Enver Behnan Şapolyo hem bu Seymen Alayı'nın teşkilinin önemi hem de Ankara'daki tören ile ilgili kıymetli bilgiler vermiştir. Şapolyo'nun aktardığına göre Seymen Alayı Orta Asya'dan beri Türklerin önemli bir ananesi olmakla birlikte millî felaket günlerinde, bir beyliğin ve devletin yıkılışı sırasında, halk yeni bir devlet kurmak veya başlarına yeni bir reis seçeceği zamanda kurulurdu. Bu geleneğin Ankara'da yaşatılmasının en büyük sebebi ise, şehrin civar köylerinin büyük kısmının Oğuz boylarıyla dolu olmasıydı.²⁴ Seymenlik devlet dışında toplumun kendi örgütlenmesi olmakla birlikte alay düzülmesinde kurban kesilmesi gibi, toplumun görgüsü ve sözlü aktarımıyla, teamülle yaşatılan canlı ve şehirli bir kurumdur.²⁵ Bu itibarla Seymen Alayı'nın karşılama merasimi için düzülmesi atlanılmaması gereken bir konudur. Mustafa Kemal'in Sivas Kongresi sonrası Ankara'ya gelmeden önce daha evvel Talat ve Enver Paşalar gibi Hacı Bektaş'ı da ziyaret etmesi ve burada Bektaşî önde gelenleriyle temasta bulunması tüm bu organizasyon için önemlidir. Mustafa Kemal Ankara'ya büyük bir kurtarıcı gibi gelmiştir. Halkın her kesiminden binlerce insan Mustafa Kemal ve heyetini karşılamaya koşmuştur. Tabi ki bizim açımızdan bu organizasyonu gerçekleştirenler de önemlidir. Ankara'nın önde gelenleri bu tarihlerde şehrin idaresini tamamen ele geçirmekle İstanbul ile bütün ilişkilerini askıya almış ve Heyeti Temsiliye'ye bağlı olduklarını bildirmişlerdir. Ankara müftüsü Rifat Hoca hakkında İstanbul'da idam kararı çıkartılmıştır.²⁶ Ancak Ankara halkı Milli Mücadele'ye sahip çıkmıştır.

Mustafa Kemal Nutuk'ta bahsettiği üzere kendi aralarında yaptıkları toplantıda Sivas'tan hareket ettiklerinde İstanbul'a gidecek milletvekillerinin Eskişehir'de toplanmasına ve burada görüşmelerde bulunulmasına karar vermişlerdir. Heyeti Temsiliye üyelerinin 18 Kasım 1919'da Sivas'ta yaptığı toplantıda, Ankara, Eskişehir, Söğüt alternatifleri tartışılmış, ancak Eskişehir yakınlarındaki Seyitgazi'de karar kılınmıştı.²⁷ Ancak Ankara'da gördüğü manzara Mustafa Kemal'in fikrini değiştirmesine ve burada kalmalarına neden olmuştur. Mustafa Kemal, Ankara'ya gelişleriyle alakalı yaptığı tebliğde kendilerine yapılan karşılama töreninden bahsetmiş ve Heyeti Temsiliye'nin merkezinin şimdilik Ankara olduğunu herkese duyurmuştur.²⁸ Anlaşılan o ki asıl gaye Eskişehir'e gitmek olmakla birlikte gizli bir el tarafından yaratılan fiili durum onları Ankara'da kalmaya ikna etmiştir. Öyle ki daha sonraki zaman diliminde Büyük Millet Meclisi'ne karşı birçok yerde ayaklanmalar olurken; Ankara halkı en başından itibaren Milli Mücadele hareketine ve Mustafa

²⁴ Enver Behnan Şapolyo, *Atatürk ve Seymen Alayı*, Ankara Kulübü Yayınları, Ankara 2002, s. 23.

²⁵ Kudret Emiroğlu, *Kısa Osmanlı-Türkiye Tarihi (Padişahlık Kültürü ve Demokrasi Ülküsü)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 279.

²⁶ Şapolyo, *a.g.e.*, s. 18.

²⁷ Kalem, *a.g.e.*, s. 32.

²⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Karizma Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 194.

Kemal'e bir zorlama değil sadece ve sadece inandıklarından dolayı sonuna kadar sahip çıkmıştır.²⁹ Birinci Meclis'e ev sahipliği yapan binanın 1916 yılında Ankara'ya gelen Enver Paşa'nın emriyle İttihat ve Terakki'nin Ankara merkezi olmak üzere temellerinin atılmış olması yine bu açıdan önemlidir.³⁰ I. Dünya Savaşı'nın en hararetli döneminde ve o kadar yokluk içindeyken böyle bir bina yaptırmanın da dikkat çekici olduğunu söylemeliyiz.³¹ Diğer yandan bu bina Mustafa Kemal Ankara'ya geldiği esnada işgalci Fransız kuvvetleri tarafından kullanılıyordu. İşgal kuvvetleri şehri terk ettikten sonra halk büyük bir özveriyle binanın eksikliklerini gidermiş hatta evlerinin çatısındaki kiremitleri getirerek binanın çatısını tamamlamışlardır. Bir süre sonra Ankara Anadolu'nun en örgütlü ve Milli Mücadele'ye muhalif unsurların barınmadığı bir şehir olmuştur.³²

Meclis-i Mebusan'ın İngilizler tarafından dağıtılması ve milletvekillerinin tutuklanması güvenlik kaygısı taşıyanları haklı çıkartmıştır. Baskından kurutulan milletvekilleri ile yeni seçilen vekiller Ankara'da toplanmıştır. 23 Nisan 1920 Cuma günü Ankara'da dualarla Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Hacı Bayram Veli'nin türbesi ziyaret edilmiş ve dualar edilmiştir. Ankara halkı Millet Meclisi'ne ve Milli Mücadele davasına büyük bir özveriyle sahip çıkmıştır. Millet Meclisi kamuoyunda Ankara Meclisi, Milli Mücadele ise Ankara hareketi olarak adlandırılmıştır. Ankara bir anda bütün dünyanın haberdar olduğu bir yer haline gelmiştir. Sadece Türkiye değil başta Türk-İslam coğrafyası olmak üzere bütün dünyanın eli kulağı Ankara'daydı. Bu sakin Anadolu kasabasının kaderi değişmişti. Bunu ise en başta şehrin sakinleri yani Ankaralıları başarmıştı. Heyeti Temsiliye'nin merkezinin güvenlik açısından Sivas, cepheye ve İstanbul'a yakınlıklarından ötürü Eskişehir veya Kütahya şehirleri olması savunulmakla beraber Ankaralıların gayreti şehirlerini ön plana çıkartmıştır. Milli Mücadele'ye merkezlik yapması da yeni başkent Ankara olması hususunda ortaya konan muhalefeti etkisiz kılmıştır.

Osmanlı'nın son dönemi ile erken Cumhuriyet Dönemi'nde ülke düzeyinde uygulanması amaçlanan mekânsal stratejiler, Ankara'nın başkent seçilmesi, ülke çapında demiryolu ağlarının inşa edilmesi ve Anadolu kentlerinde fabrikaların kurulmasıdır. 13 Ekim 1923'te ulusal başkent ilan edilen Ankara'nın seçilmesi, önemli nedenler ve amaçlar içermektedir. Yeni kurulan Cumhuriyet'in başkenti olarak Ankara, Osmanlı İmparatorluğu'nun birkaç yüzyıldır başkentliğini yapan İstanbul'a göre, Anadolu'nun iç tarafında ve daha güvenli bir konumda bulunmaktadır. Ankara, tarihsel olarak zengin siyasal ve kültürel ilişkilere sahip Anadolu'nun en önemli şehirlerinden biri olmuştur. Kurtuluş Savaşı döneminde Millet Meclisi'nin kurulması, savaşın yönetim merkezi olması, Ankara halkı tarafından verilen büyük destek, yeni yönetimin '*Ankara Hükümeti*' olarak tanınması ve dönemin telgraf ağı, demiryolu gibi iletişim ve

²⁹ Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2008, s. 484.

³⁰ Şapolyo, *a.g.e.*, s. 14.

³¹ Suavi Aydın vd., *Küçük Asya'nın Bin Yüzyü: Ankara*, Dost Kitapevi, Ankara 2005, s. 336.

³² İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Kitap, İstanbul 2018, s. 189.

ulaşım imkânlarına sahip olması Ankara kentinin başkent seçilmesinin nedenleri arasında yer almıştır. Ankara'nın başkent olarak seçilmesinde Cumhuriyet rejimi, Avrupa ülkelerinin kurduğu emperyalist denetimin kırılmasını, Ankara Hükümeti'nin kendisini Osmanlı imajından kurtarmasını ve ulus devletin Ankara ile sembolleştirilmesini, yeni kültürel öğelerle ulusal burjuvazi ve yaşam kalıplarının oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bununla birlikte ülkede iç pazar bütünleşmesinin sağlanması ve ulusal bir ekonominin kurulması, bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesi de ülkenin mekânsal organizasyonu-na ilişkin amaçlar olarak yer almaktadır.

Sonuç

Ankara stratejik öneminden ötürü Anadolu ve Yakın Doğu üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen devletler için kontrol altında tutulması gereken bir şehir olmuştur. Özellikle Roma dönemi ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin son döneminde idari açıdan dikkat çekici bir statüye sahip olmuştur. Bununla birlikte tarih boyunca Anadolu coğrafyasının kaderinin belirlendiği birçok savaş da tüm yolların kavuştuğu Ankara çevresinde gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin topraklarının küçülmesi ve bunun sonucunda Anadolu'nun öneminin artması aynı şekilde Ankara'nın da stratejik değerini arttırmıştır. Diğer yandan özellikle Balkan Savaşları'ndan sonra Falih Rıfkı ve Halide Edip gibi aydınların Anadolu halkının ferasetini ön plana çıkartmaları ve her türlü sıkıntıya rağmen Türk Milleti'nin büyük özveride bulunmasına şahitlik etmeleri, Türk kamuoyundaki Anadolu algısını değiştirmeye başlamıştır. Devletin büyük reformlarla yeniden ayağa kalkması ancak Anadolu'nun kalkınması ile olacaktır görüşü tüm muhalefete rağmen savunulmaya başlanmıştır. Başkent'in Anadolu'da bir şehre taşınması fikri artık sadece stratejik ve güvenlik problemlerinden dolayı değil, bunun yanında siyasal, sosyal, ekonomik, idari, askeri ve kültürel sahalarda yapılacak reformlar çerçevesinde değerlendiriliyordu. Çünkü İmparatorluğun kullanabileceği en büyük sosyal sermayeyi Anadolu barındırıyordu. Bu insan gücünün ardı arkası kesilmeyen reformlar veya inkılaplarla nitelikli hale getirilmesi ve ortak bir ulus kimliğine kavuşturulması temel gaye olarak belirlenmiştir. Bu gayenin gerçekleştirilmesinin birinci şartı ise devlet idaresinin halka olabildiğince yakın olması ve ülkenin her noktasına ulaşabilme kabiliyetine haiz olmasıdır. Bu maksatla Anadolu'da yeni bir merkez belirleme zarureti doğmuştur. Bursa, Eskişehir, Kayseri ve Konya şehirleri ön plana çıkmakla beraber Ahmet Ferit Tek ve Mustafa Suphi gibi aydınlar doğrudan ismini zikretmeseler de yeni başkent olarak Ankara'yı tarif etmişlerdir. Ankara'nın bu aydınlar tarafından zikredilmesinde kanaatimizce şehrin sosyolojik yapısının etkisi büyüktür. Ankara şehri Ahilik geleneğinin o dönem için hala yaşadığı bir şehirdir. Bununla birlikte Rıfat Börekçi gibi yenilikçi din adamları veya tarikat önderlerinin etkin olduğu bu şehir ayrıca, Hacı Bayram Veli, Hacı Bektaş Veli ve Mevlana Celaleddin Rumi gibi din adamlarının türbelerinin bulunduğu ve halkın yılın belli dönemlerinde toplandığı dini merkezlere yakındı. Bu yakınlık toplum üzerinde kontrolü sağlamakla birlikte yapılacak devrimlerin halka benimsetilmesi hususunda

kolaylık sağlayacaktı. Diğer yandan Ankara halkının hoşgörüyeye dayalı içtimali hayatı yeni kurulacak düzene karşı büyük toplumsal hareketlerin yaşanmaması açısından önemliydi. Mustafa Kemal'in Ankara özelinde Ali Fuat Paşa'ya söylediği gibi, bir milli cephe kurma imkânı gözle görülür bir şekilde vardı. Zaten daha sonra yaşanan bizim de bahsettiğimiz hadiseler bu sürecin Ankara'nın başkent olması şeklinde sonuçlanmasına vesile oldu. Sonuç itibariyle Ankara'nın başkent olması Milli Mücadele'nin ağır şartları altında Mustafa Kemal ve arkadaşlarının bulabildikleri ilk güvenli muhite yerleşmeleri ve sonrasında da oradan ayrılmamaları şeklinde gerçekleşmemiştir. Yine Ankara'nın başkent olması Milli Mücadele'nin olağanüstü şartları içinde zaretten kaynaklanan bir tercih de değildir. Bu yeni merkezin Ankara olarak belirlenmesi daha evvel yapılan tartışmalar çerçevesinde ortaya konulan alternatiflerden biridir.

Kaynaklar

Kitaplar

AKÇURA, Tuğrul: *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara 1971.

ATATÜRK, Mustafa Kemal: *Nutuk*, Karizma Yayıncılık, İstanbul 2004.

ATAY, Falih Rıfkı: *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2008.

AYDIN, Suavi - EMİROĞLU, Kudret - TÜRKÖĞLU, Ömer - ÖZSOY, Ergi D., *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*, Dost Kitapevi, Ankara 2005.

BAĞLUM, Kemal: *Beşbin Yılda Nereden Nereye Ankara*, Ankara 1992.

EMİROĞLU, Kudret: *Kısa Osmanlı-Türkiye Tarihi (Padişahlık Kültürü ve Demokrasi Ülküsü)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

FEYİZOĞLU, Turhan: *Türk Ocağı'ndan Türkiye Komünist Partisi'ne Mustafa Suphi*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2007.

KALEM, Cihan: *Başkentin İstanbul'dan Ankara'ya Taşınması Süreci: İç ve Dış Tepkiler, 1919-1930*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

ORTAYLI, İlber: *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Kitap, İstanbul 2018.

ŞAPOLYO, Enver Behnan: *Atatürk ve Seymen Alayı*, Ankara Kulübü Yayınları, Ankara 2002.

TANKUT, Gönül: *Bir Başkentin İmarı Ankara: (1929-1939)*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1993.

TEKELİ, İlhan: "Ankara'nın Başkentlik Kararının Ülkesel Mekan Organizasyonu ve Toplumsal Yapıya Etkileri Bakımından Genel Bir Değerlendirilmesi", *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri*, Derleyen: Erdal Yavuz - Ümit Nevzat Uğurel, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara 1984.

TEKELİ, İlhan: *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Kitapevi, Ankara, Nisan 2001.

YENAL, Ünal: *Ahmet Ferit Tek*, Bilge Oğuz Yayınevi, İstanbul 2009.

Makaleler

BAYCAN, Nusret: “Ankara’nın Başkent Oluşu”, *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: 19, Ankara, Kasım 1990.

BAZ, Ferit: “Galatia Eyaletinin Roma Devlet Teşkilatı İçerisindeki Yönetimine İlişkin Gözlemler”, *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler (Ankara 25-26 Ekim 2011)*, Ankara 2012.

DİNÇER, Güven: “Ankara’nın Başkent Oluşunun Anlamı”, *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı: 37, Ankara, Mart 1997.

GÜZ, Nurettin - KILIÇ, Neslihan: “Başkent Tartışmalarında Velid Ebüzziya’nın Görüşleri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 27, Eylül 2018.

YALÇIN, Edip Semih: “Atatürk’ün Ankara’ya Gelişi”, *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: X, Sayı: 29, Ankara, Temmuz 1994.